

WIESŁAW KRAIŃSKI

UPRAWNIENIA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W ODNIESIENIU DO MAŁŻEŃSTW NIEKATOLIKÓW

WPROWADZENIE

Uzasadnienie doktrynalno-prawne kompetencji Kościoła katolickiego w odniesieniu do małżeństw niekatolików oraz działania procesowe wymagają ramowego i precyzyjnego określenia pojęcia niekatolików. W porządku działania procesowego należy podkreślić, że katolicy, którzy wystąpili aktem formalnym z Kościoła katolickiego, nie są ujmowani w kategorii małżeństw niekatolików ochrzczonych¹. W związku z tym katolik, który wystąpił formalnym aktem z Kościoła, nie może się powoływać na swój niekatolicki status w obliczu instytucji Kościoła, też zasadzie podlegają również faktyczni apostaci i schizmatycy². Ramowe i precyzyjne przedstawienie kategorii niekatolików ma swoje wyraźne odniesienie do rozwiązań doktrynalnych i prawnych.

Do pierwszej kategorii niekatolików należy zaliczyć nieochrzczonych niekatolików, wśród których można wymienić podkategorie: nieochrzczeni niereligijni, nieochrzczeni religijni: judaizm, karaimizm, islam, religie Wschodu, do

---

Ks. dr hab. WIESŁAW KRAIŃSKI – adiunkt Katedry Pedagogiki, Katolickiej Nauki Społecznej i Prawa Kanonicznego, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; oficjal Sądu Biskupiego Diecezji Toruńskiej, ul. Łazienna 18, 87-100 Toruń; e-mail: wieslawkrainski@o2.pl

¹ Por. W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów do rozstrzygnięcia nieważności małżeństw niekatolików art. 2-4 Dignitas Connubii*, Bernardinum, Pelplin 2013, s. 123; W. WENZ, *Apostazja i formalny akt wystąpienia z Kościoła. Zasady postępowania w świetle norm kościelnych*, „Prawo i Kościół” 2(2010), s. 21.

² Por. W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 123; W. WENZ, *Apostazja i formalny akt wystąpienia z Kościoła*, s. 42.

których zaliczamy: buddyzm, konfucjanizm, taoizm i różnego rodzaju postacie małżeństw w wielości systemów religijnych indyjskich, nieochrzczone ludy plemienne jak i świadkowie Jehowy³.

Drugą kategorią to niekatolicy ochrzczeni, do których zaliczamy wyznawców Kościołów wschodnich i starokatolickich. Akatolicy wschodni i starokatolicy uznają ministerialne kapłaństwo, sukcesję apostołską oraz sakramentalność małżeństwa. Precyzując, wśród ochrzczonych niekatolików wschodnich wyróżniamy: niekatolików wschodnich prechalcedońskich, niekatolików prawosławnych, Kościół wschodnioobrzędkowy nieposiadający hierarchii duchownej. Wśród tzw. starokatolików znajdują się Kościoły związane z unią w Utrechcie, a w Polsce mariawici oraz Kościół polskokatolicki⁴.

Kolejną grupą niekatolików ochrzczonych są wszyscy nieuznający sakramentalności małżeństwa lub, tak jak anglikanie i odłamy powstałe z ich wyznania, mają zdecydowanie odmienne spojrzenie na sakramentalność niż doktryna katolicka bądź niekatolicka wschodnia czy starokatolicka. W tym temacie przyjmują *opinio generica*, że każde małżeństwo jest sakramentem, bo instytucja małżeństwa ma swoje pochodzenie w ustanowieniu Bożym⁵.

Nurt niekatolików ochrzczonych nieuznający sakramentalności małżeństwa to wspólnoty protestanckie – nurt luterański: Kościół ewangelicko-augsburski; nurt kalwiński: Kościół ewangelicko-reformowany oraz Kościół presbiteriański. Oprócz nurtu protestanckiego w obrębie niekatolików ochrzczonych wyróżniamy Kościół anglikański i związane z nim Kościoły: ewangelicko-metodystyczny, episkopalny oraz chrześcijan baptystów. Ostatnim kręgiem są wspólnoty niekatolickie „najnowszej reformacji”, chrześcijanie skupieni wokół idei braterstwa, paruzji, studiowania Pisma Świętego, praktyki rygorystycznego życia. Wspólnoty te zakorzenione są zasadniczo w nurtach protestanckich, a zaliczamy do nich między innymi sztandarowych przedstawicieli: Kościół Chrystusowy, Kościoły brackie, milenaryści, adwentyści, badacze, zielonoświątkowcy i waldensi⁶.

W celu uściślenia nazewnictwa należy odwołać się do deklaracji Kongregacji Nauki Wiary *Dominus Iesus*⁷ nr 17. Określenie i pojęcie Kościoła partykularnego *in sensu stricto* przysługuje tym niekatolickim wspólnotom, które zachowały sukcesję apostołską i sprawują ważną Eucharystię. Wspólnoty niekatolickie, któ-

³ Por. W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 125.

⁴ Por. tamże, s. 188, s. 252.

⁵ Por. tamże, s. 275; R. JANES, *The canon law of the Roman Catholic Church and the Church of England*, T&T Clark, Edinburgh 2000, s. 88.

⁶ Por. W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 265, 274, 284.

⁷ KONGREGACJA NAUKI WIARY, *Deklaracja Dominus Iesus o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2000.

re nie zachowały prawomocnego Episkopatu i nie sprawują rzeczywistej Eucharystii, zachowują nazwę Kościoła *in sensu largo*.

W działaniu procesowym np. badając ważność małżeństwa niekatolików, słuszne byłoby zachowanie nazwy, którą wspólnota niekatolicka otrzymała przy rejestracji jako związek wyznaniowy zgodnie z wymogami prawa państwowego. W publikacjach używa się nazwy „Kościół” wobec wielu wspólnot niekatolickich, choć w sensie ścisłym nimi nie są⁸.

1. UPRAWNIENIA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO DOTYCZĄCE MAŁŻEŃSTW NIEOCHRZCZONYCH

Teza negatywna wymaga twierdzenia, że nieochrzczeni nie podlegają kompetencji prawnej Kościoła. Jakie są wobec tego racje działania Kościoła na płaszczyźnie sądowniczej i administracyjnej w przypadku małżeństwa nieochrzczonych? Racją fundamentalną uzasadniającą uprawnienie Kościoła do tej działalności jest prawo naturalne, które rozszerza kompetencję Kościoła na małżeństwa osób nieochrzczonych. Kościół zachowuje podstawową zasadę o obowiązywalności prawa naturalnego wszystkich ludzi. Podkreśla to Kodeks pio-benedyktynski. Kościół nie ma żadnej władzy (*potestas directa*) nad nieochrzczonymi⁹, „żadna bowiem społeczność nie ma władzy nad tymi, którzy do niej nie należą”¹⁰, lecz wykonuje ją w sposób pośredni (*potestas indirecta*), dla szeroko pojętego dobra duchowego. Tytułem uzasadniającym uprawnienie Kościoła odnośnie do małżeństw nieochrzczonych jest świętość sakramentu małżeństwa. W sensie szerokim każde małżeństwo, nawet naturalne, zawarte między nieochrzczonymi jest rzeczywistością świętą¹¹. Wymiar świętości każdego kontraktu małżeńskiego daje Kościołowi kompetencję do rozsądzania spraw małżeństw nieochrzczonych.

⁸ Por. ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1997 r., Nr 41, poz. 254.

⁹ Por. W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 22-23; G.P. MONTINI, *Matrimonio tra acattolici di fronte al giudice ecclesiastico. Alcune note sull'art. 3 §2 dell'istruzione Dignitas Connubii*, „Periodica de re canonica” 99 (2010), s. 643-644.

¹⁰ W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 23; por. F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne*, t. I, Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża, Opole 1957, s. 164; J. LLOBELL, *La jurisdicción de la Iglesia sobre los matrimonios no obligados a la forma canónica*, „Ius Canonicum” 37 (1997), nr 73, s. 60.

¹¹ Por. W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 23; M.A. ORTIZ, *Note circa la giurisdizione della Chiesa sul matrimonio degli acatolici*, „Ius ecclesiae” 6 (1994), s. 369-370.

W tej kwestii można się odwołać do nauczania św. Augustyna w *De bono coniugali*¹² i *In Ioannem*¹³. Artykułuje on świętość małżeństwa w znaczeniu szerokim, a nie przyporządkowuje ją wyłącznie do małżeństw sakramentalnych. Świętość jest wartością każdego małżeństwa i zapewnia mu trwałość¹⁴.

Doktryna Soboru Trydenckiego odnosiła się nie tyle do sakramentalności małżeństwa, ile do świętości małżeństwa jako kontraktu naturalnego¹⁵. Na temat świętości małżeństw naturalnych naucza papież Leon XIII w encyklice *Arcanum*¹⁶, wskazując na kompetencję Kościoła dotyczącą małżeństw naturalnych. Małżeństwa naturalne są ze swej natury skierowane ku sakramentalności (*in potentia proxima*) ze względu na ich świętą naturę¹⁷.

Papież Pius XII w alokucji z 1941 r. do Roty Rzymskiej przypomniał, że małżeństwo naturalne jest rozwiązywalne na mocy przywileju pawłowego i z mandatu papieskiego. Fundamentem kompetencji Biskupa Rzymskiego rozwiązywania małżeństw osób nieochrzczonych jest norma *salus animarum*, która odnosi się do dobra Kościoła ludzkiej wspólnoty i osoby. Dobra Kościoła związane jest dobrem osoby ludzkiej w przejawie religijnym. Wolność od poprzedniego węzła naturalnego pozwala na zawarcie małżeństwa. Budzi to określone skutki duchowe i prawne nie tylko dla tych, którzy chcą przyjąć chrzest, ale również dla małżonka nieochrzczonego, który chciałby zawrzeć małżeństwo z niekatolikiem ochrzczonym bądź nieochrzczonym lub z katolikiem za dyspensą od różnicy religii¹⁸.

Konstytucja soborowa *Gaudium et spes* nr 48 wydaje się odwoływać do ontycznej świętości jakiegokolwiek małżeństwa. „Święty charakter małżeństwa pochodzi z ustanowienia Bożego w porządku stworzenia. Sakramentalność naturalna wynika z sakramentalności w znaczeniu ścisłym. W pierwotnym porządku żaden związek małżeński nie był rzeczywistością profaną. Kompetencja Kościoła nad rzeczywistością małżeństwa wynika z jego sakralnej rzeczywistości

¹² ŚW. AUGUSTYN, *De bono coniugali, liber unus*, wyd. PL 40, 373-396.

¹³ ŚW. AUGUSTYN, *In Evangelium Ioannis tractatus centum viginti quatuor*, PL 35.

¹⁴ Por. M.A. ORTIZ, *Note circa la giurisdizione*, s. 371; ŚW. AUGUSTYN, *Wartości małżeństwa*, tłum. W. Eborowicz, WSD Pelplin, Pelplin 1980, s. 12; W. KRAIŃSKI, *Bonum Coniugum i jego wykluczenie w doktrynie i orzecznictwie Roty Rzymskiej*, „Ius Matrimoniale” 16 (22) 2011, s. 100-102; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 24.

¹⁵ Por. M.A. ORTIZ, *Note circa la giurisdizione*, s. 371.

¹⁶ LEON XIII, Encyklika *Arcanum divinae sapientiae* (10 II 1880), [w:] *Leonis XIII P.M. Acta II*, Romae 1882.

¹⁷ Por. M.A. ORTIZ, *Note circa la giurisdizione*, s. 371-372; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 24.

¹⁸ Por. PIO XII, *Discorso a la Rota Romana*, 3 octubre 1941, n. 3, AAS 33 (1941), s. 421-426; J. LLOBELL, *La jurisdicción de la Iglesia*, s. 47-49; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 26.

związanej z misterium Chrystusa, którego misja zbawcza jest uniwersalna, obejmuje każdego człowieka, również nieochrzczonego”¹⁹.

Odwołując się do Magisterium Kościoła w omawianym temacie, obfitą spuściznę pozostawił św. Jan Paweł II w publicznym nauczaniu Kościoła dotyczącym rodziny i małżeństwa o znaczeniu uniwersalnym i świętym, które uzasadnia działanie Kościoła wobec każdego małżeństwa²⁰.

Opierając się na zasadzie świętości każdego małżeństwa, Kościół troszczy się, aby małżeństwo zachowało swoją oryginalną tożsamość wynikającą z prawa natury i strzeże przymiotów jego jedności oraz nierozzerwalności. Prawo kościelne, nadając porządek jurydyczny małżeństwu, opiera się na prawie natury. Kompetencję Kościoła wzmacnia fakt, że wiele systemów religijnych nie ma struktur prawnych, a państwowe prawo często pomija naturalną konstytucję małżeństwa²¹.

Podstawy doktrynalne kompetencyjności Kościoła w kwestii małżeństw nieochrzczonych miały oparcie w praktyce prawnej. Kościół od początku realizuje swoje uprawnienia dotyczące małżeństw nieochrzczonych. Argumentem kardynalnym jest *privilegium paulinum* (1 Kor 7,12-15). Św. Paweł, pozwalając na rozejście się małżonków nieochrzczonych ze względu na dobro wiary, rozwiązuje problem duszpasterski, ale równocześnie daje Kościołowi upoważnienie do sądenia spraw małżeństw nieochrzczonych. To uprawnienie apostoelskie Kościół stosował w całej swej historii, wystarczy wspomnieć Dekret Gracjana (C. 28, q. 2, c. 2), papieża Innocentego III *Gaudeamus* (X. 4. 19.8)²². Można się odwołać do obowiązującej kodyfikacji o rozwiązywaniu małżeństwa na mocy władzy papieskiej w przypadku małżeństw nieochrzczonych żyjących w poliandrii czy poligamii, bądź w sytuacji niemożliwości nawiązania wspólnoty życia przez małżonków nieochrzczonych wskutek uwięzienia czy zesłania²³.

¹⁹ W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 24-25; por. M.A. ORTIZ, *Note circa la giurisdizione*, s. 371-372.

²⁰ Por. tamże.

²¹ Por. tamże.

²² INNOCENTY III, List *Gaudeamus in Domino*, DS 778; por. W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 25-26, 109-113; J. LLOBELL, *La jurisdicción de la Iglesia*, s. 44-50.

²³ Kompetencja Kościoła w kwestii związków nieochrzczonych wyraża się nie tylko w doktrynie, ale w swoistej sytuacyjności historycznej, gdzie konieczną sprawą było rozwiązanie problemów nieochrzczonych na lądzie amerykańskim w XVI wieku, a następnie nieochrzczonych na terenie misyjnym Azji i Afryki. Efektem wspomnianej sytuacji był dokument z dnia 1 maja 1934 r. Instrukcja Kongregacji Doktryny Wiary, zmodyfikowana w czerwcu 1939 r., zatytułowana: S.S.C. SANCTI OFFICII, *Normae pro conficiendo procesu in casibus solutionis vinculi matrimonialis in favorem fidei per supremam S. Pontificis auctoritatem*, por. J. OCHOA, *Leges Ecclesiae post Codicem iuris*

Kompetencja Kościoła w kwestii małżeństw nieochrzczonych, która ma swoje podstawy w doktrynie i aplikacji praktycznej, posiada swoiste odniesienie do norm prawnych, konkretnie kan. 1752 KPK/83. Najwyższym prawem Kościoła jest *salus animarum*. Norma ta stanowi, że interesem prawnym Kościoła jest rozstrzygnięcie dla dobra duchowego o ważności małżeństwa wszystkich niekatolików. Wywodzi się ona ze starożytnej sentencji: *ubi eadem est legis ratio, ibi eadem legis dispositio*²⁴ – gdzie jest racja prawna, tam należy stanowić prawo²⁵. Racja prawna odnosi się do porządku prawnego, dobra kontrahentów i społeczności.

2. UPRAWNIENIA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO DOTYCZĄCE MAŁŻEŃSTW NIEKATOLIKÓW OCHRZCZONYCH

Doktryna wyrażona w can. 1012 CIC/17 i kan. 1055 KPK/83 naucza niezmienne, że małżeństwo zawarte między ochrzczonymi jest sakramentem. Wykluczenie z umowy małżeńskiej sakramentu skutkuje nieważnością małżeństwa. Nierozdzielność kontraktu małżeńskiego od sakramentu u ochrzczonych daje Kościołowi prawo jurysdykcji nad małżeństwami wszystkich ochrzczonych, również niekatolików²⁶.

Urbano Naverrete tego rodzaju jurysdykcję określa jako podmiotowość bierną kompetencji Kościoła nad małżeństwami ochrzczonych – *de subiecto passivo huius potestatis*. Kościół zachowuje tę kompetencję także w przypadku, gdy wyłącznie jeden z kontrahentów jest niekatolikiem ochrzczonym, a drugi nieochrzczonym. Konstytucja *Provida Mater Ecclesia* zaznacza, że małżeństwa ochrzczonych podlegają wyłącznej kompetencji Kościoła, choćby jedna tylko ze stron była ochrzczona²⁷.

Kodeks pio-benedyktyński sformułował regułę o wyłącznej kompetencji Kościoła co do małżeństw ochrzczonych. Według can. 1016: „Baptizatorum matrimonium regitur iure non solum divino, sed etiam canonico, salva competentia civilis

---

canonici editiae, vol. 1, Commentarium pro Religiosis, 1966, n. 1220; J. LLOBELL, *La jurisdicción de la Iglesia*, s. 47; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 26.

²⁴ Por. J. LLOBELL, *La jurisdicción de la Iglesia*, s. 63-65; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 27.

²⁵ Por. tamże.

²⁶ Por. J. KOWAL, *Dignitas conubii e competenza della Chiesa*, „Periodica” 94 (2005), s. 478-479; J. LLOBELL, *La jurisdicción de la Iglesia*, s. 38; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 28.

²⁷ PIUS XII, Konstytucja apostolska *Provida Mater Ecclesia*, 15 VIII 1936, AAS 28(1936), s. 313-361; por. U. NAVARRETE, *Competentia Ecclesiae in Matrimonium Baptizatorum eiusque limites*, „Periodica de re morali canonica liturgica” 67 (1978), s. 106-107; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 28.

potestatis circa mere civilis eiusdem matrimonii effectus”. Argumentacja opiera się na normach generalnych prawa kanonicznego. Kościół posiada władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą z nadania nadprzyrodzonego Chrystusa, aby realizować swój nadprzyrodzony cel. Posiadając wrodzone własne (*nativo-proprio*), wyłączne (*esclusivo*) i niezależne (*independente*) prawo od jakiegokolwiek władzy ludzkiej, Kościół rozciąga je na węzeł małżeński wszystkich ochrzczonych²⁸.

Przekonanie o władzy Kościoła nad małżeństwami ochrzczonych istniało w nim od czasów apostoelskich, np. *Collectio sistematica hispana* (VII wiek), *Decretum Burchardi* (X wiek), prace z prawa Iwona z Carnutensis (XI wiek), w *Panormii* porządkuje on materię małżeńską w księdze VI *De Matrimonio*, a Dekret Gracjana (XII wiek) cały przedmiot prawa małżeńskiego ujmuje w jeden monolit w części II – *causa XXVII-XXXVI*²⁹.

W okresie po Soborze Trydenckim Kościół w sposób ciągły sprawował tę władzę, powołując się na następujące zasady:

- *ratione originis* – sakramenty należą do sfery duchowej i nadprzyrodzonej, a ta podlega władzy Kościoła;
- *ratione finis* – Kościół posiada swoje prawodawstwo normujące stosunki społeczności, która ma charakter i cel nadprzyrodzony;
- *ratione obiecti* – kontrakt małżeński ochrzczonych jest sakramentem, a ta rzeczywistość ma charakter nadprzyrodzony i eschatologiczny;
- *ratione instrumentalis* – do wyłącznej kompetencji prawa kościelnego należy stwierdzenie, czy osoba jest niezdolna do wyrażenia zgody na małżeństwo (ustawy uniezdalniające) lub zgoda jest nieważnie wyrażona (ustawy unieważniające)³⁰.

Przekonanie o władzy sądowniczej Kościoła nad małżeństwem ochrzczonych pogłębił Sobór Watykański II w konstytucji *Lumen gentium* nr 4, wypowiadając się o naturze Kościoła. Istniał pogląd, że kompetencja Kościoła dotyczy małżeństw tych niekatolików, których wspólnoty uznają sakramentalność małżeństwa. Postrzeganie Kościoła jako limitującego władzę do małżeństw ochrzczonych niekatolików ze wspólnot uznających sakramentalność, określa się jako *visione minimalistica*, co sugeruje opcję indywidualistyczną, podkreślającą całkowitą niekompetencję Kościoła wobec tych wspólnot niekatolickich, które nie uznają sakramentalności. Kościół nie przyjmuje takiego poglądu. Wzorem jest

²⁸ Por. J. KOWAL, *Dignitas connubii*, s. 481-483; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 29.

²⁹ Por. U. NAVARRETE, *Competentia Ecclesiae*, s. 96-100; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 30.

³⁰ Por. tamże.

uznanie w małżeństwach mieszanych niekatolickiej formy zawarcia małżeństwa niezależnie od punktu widzenia dotyczącego sakramentalności małżeństwa – kan. 1127 § 2³¹.

Wzmocnieniem argumentacji o kompetencji Kościoła wobec małżeństwa niekatolików ochrzczonych, którzy nie uznają sakramentalności małżeństwa, jest twierdzenie, że podstawą sakramentalności małżeństwa nie jest porządek jurydyczny i wykonywanie władzy wewnątrz wspólnoty Kościoła, lecz fakt, że Chrystus podniósł małżeństwo między ochrzczonymi do godności sakramentu. Niekatolicy ochrzczeni i katolicy przez chrzest są wszczępieni w misterium Chrystusa, które dotyka również ich małżeństwa³².

W niekatolickich Kościołach wschodnich, które posiadają swój episkopat i sukcesję apostołską, rozstrzygnięcie tejże kwestii kompetencji nad małżeństwami przynosi dekret soborowy *Unitatis redintegratio* nr 19-23. „Ponieważ Kościoły niekatolickie wschodnie generalnie posiadają sukcesję apostołską, problem powstaje wówczas, gdy brak jest podmiotu własnej władzy rządzenia. Wówczas kompetencja nad małżeństwami tychże niekatolików leży w gestii Kościoła katolickiego, podobnie jak u niekatolików łacińskich w oparciu o zasadę władzy apostołskiej sprawowanej w Kościele jako społeczności uporządkowanej”³³.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. w kan. 1671 stanowi, że Kościół posiada władzę jurysdykcyjną nad małżeństwem ochrzczonych, lecz nie przynosi konkretnych przepisów dyspozycyjnych. Odpowiedź Papieskiej Komisji Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego wyjaśniła, że przemawiają za tym racje ekumeniczne i niebezpieczeństwo kanonizacji ustaw cywilnych oraz prawa wspólnot niekatolickich: „Non videtur opportunum, praesertim ob. Rationes oecumenicas, quod Ecclesia statuatur quibus legibus regantur illa matrimonia. Generalis canonizatio legum civilium vel legum communitatum acatholicarum in hoc material valde esset periculosa. Melius praeterea est nihil in Codice dicatur”³⁴.

Normy dyspozycyjne, których brak w KPK/83, istnieją w Kodeksie Kanonów Katolickich Kościołów Wschodnich. W orzekaniu o małżeństwie niekatolików należy się kierować nie tylko prawem naturalnym, Bożym, ale i prawem własnym Kościoła czy wspólnoty, do której należą niekatolicy. Potwierdza to, że Kościół rezerwuje sobie kompetencję w kwestii małżeństw niekatolików, ale jedynie sakramentalnych – kan. 780 i 781 KKKW³⁵.

³¹ Por. M.A. ORTIZ, *Note circa la giurisdizione*, s. 372; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 31.

³² W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 31.

³³ Por. tamże, s. 32.

³⁴ Por. J. KOWAL, *Dignitas connubii*, s. 489; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 34.

³⁵ Por. J.M. DÍAZ MORENO, *Matrimonios no canónicos y competencia de los Tribunales Eclesiásticos*, Dykinson, Madrid 2007, s. 93-94; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 38.

Umocowaniem prawnym władzy Kościoła są artykuły nr 2 i 4 Instrukcji procesowej *Dignitas connubii*³⁶, na mocy których Kościół katolicki może sprawować jurysdykcję nad małżeństwami niekatolików nieochrzczonych i ochrzczonych na podstawie przepisów prawa materialnego i procesowego. Legalizacja ta stanowi uzupełnienie luki prawnej, która egzystowała w istniejących zbiorach prawa.

3. UPRAWNIENIE KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO DO WŁADZY NAD MAŁŻEŃSTWAMI NIEKATOLIKÓW. ODNIESIENIE PRAKTYCZNE – ORZECZENIA SYGNATURY APOSTOLSKIEJ

Sygnatura Apostolska w swych dekretach tak przed, jak i po promulgacji instrukcji *Dignitas connubii* podkreśla prawo trybunałów katolickich do rozstrzygnięcia o małżeństwie niekatolików, kierując się dobrem duchowym strony katolickiej, rozstrzygnięciem spraw sumienia. Umotywowanie dekretów ma bezpośrednie odniesienie do prawa naturalnego.

Wśród dekretów Sygnatury Apostolskiej dotyczących omawianego zagadnienia znajduje się dekret z 28 maja 1993 r. (Prot. n. 23805/92 V.T.). Stwierdza się w nim, że zgodnie z kan. 1674 nr 1 małżonkowie są uprawnieni do zaskarżenia małżeństwa, zaś na mocy kan. 1476 KPK/83 każdy ma prawo występować przed sądem, zarówno ochrzczony jak i nieochrzczony. Podstawą kościelnej kompetencji jurysdykcyjnej, według wspomnianego dekretu, nad małżeństwem niekatolików jest stwierdzenie na gruncie Kościoła stanu wolnego, aby strony mogły mieć możliwość zawarcia małżeństwa ze stroną katolicką³⁷.

Dekrety Sygnatury Apostolskiej w zakresie kompetencji Kościoła wobec małżeństw niekatolików ochrzczonych i nieochrzczonych stawiają warunek: uprawnienie to stosuje się, gdy trzeba dowieść swój stan wolny przed Kościołem katolickim w celu zawarcia małżeństwa ze stroną katolicką w Kościele. Prot. n. 23805/92 V.T.: „interese ad rem requisitum cfr. Can. 1501 sine dubio habet si novum matrimonium cum parte catholica coram Ecclesia catholica inire intendit”. Dekret Sygnatury jest restrykcyjny w stosunku do normy art. 3 § 2 DC, która domaga się wyłącznie udowodnienia stanu wolnego przed Kościołem katolickim nie stawiając warunku, by inicjacją tegoż procesu była motywacja zawarcia

³⁶ PONTIFICIA UNIVERSITAS GREGORIANA, *Instructionis Dignitas Connubii synopsis historica*, Gregorian and Biblical Press, Roma 2015 [dalej: DC].

³⁷ W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 41-42; M.A. ORTIZ, *Note circa la giurisdizione*, s. 367-369.

małżeństwa ze stroną katolicką³⁸. Instrukcja uzależnia przyjmowanie tego rodzaju spraw przez sędziego kościelnego do rozpoznawania w procesie kanonicznym od zaistniałej konieczności stwierdzenia wobec Kościoła katolickiego stanu wolnego strony akatolickiej, np. by mogła ona zawrzeć małżeństwo kościelne ze stroną katolicką³⁹. Giannpaolo Montini, promotor sprawiedliwości w Sygnaturze Apostolskiej, wyszczególnia dwie interpretacje uprawnienia:

– szeroką – występującą wówczas, gdy strona niekatolicka chce udowodnić swój stan wolny przed Kościołem katolickim w celu zawarcia w jakimś nieokreślonym czasie małżeństwa ze stroną katolicką;

– ścisłą – opartą na dekretach Sygnatury Apostolskiej, wskazującą na bezpośrednią intencję zawarcia małżeństwa z określoną stroną katolicką, dotyczącą czasu sporządzania kanonicznego badania narzeczonych⁴⁰. Według Montiniego interpretacja ścisła jest niedopuszczalna, a racje udowodnienia stanu wolnego mogą być różnorodne, np. planowane zawarcie małżeństwa z kontrahentem niekatolickim, czy stwierdzenie wyłącznie stanu wolnego w celu np. wstąpienia do nowicjatu – kan. 645 § 1 KPK⁴¹. Partykuła *tantum* w art. 3 § 2 DC nie może derogować zasad generalnych prawa, które określają, że każdy, nawet nieochrzczony, mając interes prawny może odwołać się do kościelnego trybunału⁴².

Racją występowania niekatolika przed trybunałem kościelnym w sprawie ważności swego małżeństwa z kontrahentem niekatolickim jest szeroko pojmowany interes prawny. Motywacją nie musi być wyłącznie chęć udowodnienia swego stanu wolnego przed Kościołem. Potwierdzeniem jest problem przedstawiony Sygnaturze Apostolskiej (SSAT, 03.07.1992, Prot. n. 23362/ 92 V.T.). Anglikanin przed trybunałem diecezjalnym prosił o sprawdzenie ważności swego małżeństwa ze stroną anglikańską w Kościele anglikańskim w celu związania się ze Stowarzyszeniem św. Piusa X. Umocowaniem interesu prawnego uzyskania potwierdzenia stanu wolnego przez trybunał kościelny mógłby być zamiar zawarcia małżeństwa bądź pragnienie uzyskania pełnej komunii z Kościołem katolickim i określenie swego stanu osobowego wobec instytucji Kościoła⁴³. Puenta jest oczywista, gdy strona uzasadni swój interes prawny, nawet niewyszczególniony przez art. 3 § 2 DC, tzn. udowodnienie swego stanu wolnego przed Kościołem, i posiada zdolność procesową do występowania przed trybunałem katolickim, zgodnie z treścią

³⁸ Por. G.P. MONTINI, *Matrimonio tra acatolici*, s. 653; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 45.

³⁹ Por. T. ROZKRUT (red.), *Komentarz do instrukcji procesowej Dignitas Connubii*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 2007, s. 27; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 46.

⁴⁰ Por. G.P. MONTINI, *Matrimonio tra acatolici*, s. 653- 656; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 46.

⁴¹ Por. tamże.

⁴² Por. G.P. MONTINI, *Matrimonio tra acatolici*, s. 658-662; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 47.

⁴³ Por. G.P. MONTINI, *Matrimonio tra acatolici*, s. 663-669; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 48.

kan. 1476 KPK. Montini powołuje się również na przypadki nadzwyczajne, które warunkują kompetencję Kościoła w odniesieniu do małżeństw niekatolików, poza przewidzianymi w art. 3 § 2 DC, np. wspomniana konwersja do Kościoła katolickiego czy też stan katechumenatu, prawo do pogrzebu katolickiego. Ilustracją uzasadniającą kompetencję Kościoła wobec małżeństw niekatolików o charakterze nadzwyczajnym i nagłym, *competenza di emergenza*, jest brak trybunału kompetentnego do rozstrzygnięcia nieważności małżeństw niekatolików, np. w przypadku diaspory. W takich uwarunkowaniach Kościół wykonuje swoją misję publiczną i społeczną w zakresie *salus animarum*⁴⁴.

Arroba Conde konstatuje, że kompetencja Kościoła w odniesieniu do małżeństw niekatolików nie jest ograniczona wyłącznie do stwierdzenia stanu wolnego stron wobec instytucji Kościoła, konwersji, spraw na płaszczyźnie duchowej, ale dotyka aspektu prawnego w sensie ścisłym⁴⁵. Podstawę do takiego postępowania daje kan. 1675 KPK/83 oraz art. 95 DC, mówiący o możliwości zaskarżenia małżeństwa po śmierci małżonków w celu rozwiązania innej kwestii procesowej, od której uwarunkowane jest stwierdzenie nieważności małżeństwa. Z powodztwem może wystąpić każdy, kto ma szeroko pojęty interes prawny, np. rozwiązanie sporu majątkowego przed sądem cywilnym⁴⁶. Status powiązań rodzinnych, również osobowych, tworzy podstawę nadrzędną dla interesu prawnego i rodzi zdolność procesową do zaskarżenia małżeństwa. *Status familiae et personarum* jest absolutny, niezbywalny, uprawnia do działania procesowego i nie można go odrzucić. Wśród konkretnych okoliczności kreujących interes prawny do zaskarżenia ważności małżeństwa są: legitymizacja potomstwa, stosunki rodzinne – pokrewieństwo, powinowactwo, obowiązki o charakterze osobowym – alimenty, dziedziczenie⁴⁷.

ZAKOŃCZENIE

Uzasadnienie uprawnienia Kościoła katolickiego do sądenia spraw małżeństw niekatolików wymaga określenia pojęcia „niekatolik”, ponieważ doktrynalne i prawne dokumenty Kościoła ujmują problem władzy nad małżeństwem nieka-

⁴⁴ Por. tamże.

⁴⁵ Por. tamże, s. 668.

⁴⁶ Por. tamże.

⁴⁷ Por. I. ZUANAZZI, *Il diritto di introdurre l'azione o di partecipare al giudizio di nullità del matrimonio (art. 92-94; art. 95-100)*, [w:] P.A. BONNET, C. GULLO (red.), *Il giudizio di nullità matrimoniale dopo l'istruzione „Dignitas Connubii”*, Parte Seconda, (Studi Giuridici LXXVI), Libreria Editrice Vaticana, Vaticano 2007, s. 278-279; W. KRAIŃSKI, *Prawo trybunałów*, s. 49-50.

tolików w zależności od ich kategorii. W przypadku niekatolików nieochrzczonych podstawą uprawnienia wobec małżeństw jest ontyczna świętość każdego małżeństwa oraz posługa Kościoła w zakresie świętości. Każde małżeństwo, nawet naturalne, jest święte i sakramentalne w znaczeniu szerokim. Kościół w aspekcie praktycznym małżeństwa niesakramentalne rozwiązuje na podstawie procedury *in favorem fidei*.

Uprawnienia Kościoła wobec małżeństw niekatolików ochrzczonych wiążą się z bezwzględną władzą Kościoła nad sakramentami, nawet wobec tych, którzy jako ochrzczeni nie uznają sakramentalności małżeństwa. Kościół na gruncie praktycznym suplementuje swoją władzę wobec niekatolików nieposiadających własnej władzy sądowej.

Umocowanie prawne małżeństw niekatolików stanowi Kodeks pio-benedyktyński, KPK, KKKW oraz instrukcja *Dignitas connubii*. W aspekcie praktycznym dekrety Sygnatury Apostolskiej podkreślają kompetencję Kościoła co do małżeństw niekatolików w celu stwierdzenia ich stanu wolnego wobec Kościoła katolickiego. Doktryna kanoniczna poszerza motywacje występowania niekatolików przed trybunałem kościelnym, nie tylko ograniczając ich możliwości do uzyskania stanu wolnego wobec Kościoła w celu zawarcia małżeństwa z katolikiem, lecz do szeroko pojętego interesu prawnego.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA PRAWA

- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Joannis Pauli PP. II, promulgatus, Libreria Editrice Vaticana 1995; tekst polski: Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II, Lublin 2002.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli II promulgatus; tekst polski: Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum 1984.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, wyd. Typis Polyglottis Vaticanis, Vaticano 1947.
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Dignitas Connubii*, Instruzione, da osservarsi nei tribunali diocesani e interdiocesani nella trattazione delle cause di nullità del matrimonio, wyd. Libreria Editrice Vaticana, Vaticano 2005.
- PIO XII, Discorso a la Rota Romana, 3 ottobre 1941, n. 3, AAS 33 (1941), s. 421-426.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1997 r., Nr 41, poz. 254.

LITERATURA

- BĄCZKOWICZ Franciszek, *Prawo kanoniczne*, t. I, Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża, Opole 1957.
- DÍAZ MORENO José Maria, *Matrimonios no canónicos y competencia de los Tribunales Eclesiásticos*, Dykinson, Madrid 2007.
- JANES Rhidian, *The canon law of the Roman Catholic Church and the Church of England*, T&T Clark, Edinburgh 2000.
- KOWAL Janusz, *Dignitas connubii e competenza della Chiesa*, „Periodica” 94 (2005), s. 476-488.
- KRAIŃSKI Wiesław, *Bonum Coniugum i jego wykluczenie w doktrynie i orzecznictwie Roty Rzymskiej*, „Ius Matrimoniale” 16 (22) 2011, s. 99-116.
- KRAIŃSKI Wiesław, *Prawo trybunałów do rozstrzygania nieważności małżeństw niekatolików art. 2-4 Dignitas Connubii*, Bernardinum, Pelplin 2013.
- LLOBELL Joaquin, *La jurisdicción de la Iglesia sobre los matrimonios no obligados a la forma canónica*, „Ius Canonicum” 37 (1997), nr 73, s. 33-71.
- MONTINI Giovanni, *Matrimonio tra acattolici di fronte al giudice ecclesiastico. Alcune note sull’art. 3 §2 dell’istruzione Dignitas Connubii*, „Periodica de re canonica” 99 (2010), s. 627-679.
- NAVARETE Urbano, *Competentia Ecclesiae in Matrimonium Baptizatorum eiusque limites*, „Periodica de re morali canonica liturgica” 67 (1978), s. 95-115.
- OCHOA Javier, *Leges ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, vol. 1, Commentarium pro Religiosis, 1966, n. 1220.
- ORTIZ Miguel Angel, *Note circa la giurisdizione della Chiesa sul matrimonio degli acattolici*, „Ius ecclesiae” 6 (1994), s. 369-374.
- ROZKRUT Tomasz (red.), *Komentarz do instrukcji procesowej Dignitas Connubii*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 2007.
- ŚW. AUGUSTYN, *Wartości małżeństwa*, tłum. Waclaw Eborowicz, WSD Pelplin, Pelplin 1980.
- WENZ Wiesław, *Apostazja i formalny akt wystąpienia z Kościoła. Zasady postępowania w świetle norm kościelnych*, „Prawo i Kościół” 2(2010), s. 20-43.
- ZUANAZZI Ilaria, *Il diritto di introdurre l’azione o di partecipare al giudizio di nullità del matrimonio (art. 92-94; art. 95-100)*, [w:] Piero Antonio BONNET, Carlo GULLO (red.), *Il giudizio di nullità matrimoniale dopo l’istruzione „Dignitas Connubii”. Parte Seconda*, (Studi Giuridici LXXVI), Libreria Editrice Vaticana, Vaticano 2007, s. 249-295.

UPRAWNIENIA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO
W ODNIESIENIU DO MAŁŻEŃSTW NIEKATOLIKÓW

Streszczenie

Celem artykułu jest przybliżenie jurysdykcji Kościoła katolickiego w kwestii małżeństw niekatolików. Autor po rozważaniach teoretycznych i przedstawieniu kategorii niekatolików nieochrzczonych i niekatolików ochrzczonych stawia pytanie: na jakiej

podstawie Kościoł katolicki wykonuje wobec nich jurysdykcję. Podaje argumentację dla tychże uprawnień poprzez opisanie ich źródeł w prawie naturalnym, świętości małżeństwa, odwołując się do historii doktryny i poszczególnych dokumentów kościelnych. Przytacza również teorię i procedury, o których mowa w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. oraz instrukcji *Dignitas connubii*. Nawiązuje do decyzji Sygnatury Apostolskiej i podaje szczegółowe uzasadnienie powodów, na podstawie których Kościół katolicki może realizować uprawnienie w odniesieniu do małżeństw niekatolików: udowodnienie stanu wolnego, interes prawny, *status familiae et personarum* (legitymacja potomstwa, pokrewieństwo, powinowactwo, alimenty, dziedziczenie).

Słowa kluczowe: ochrzczeni niekatolicy; nieochrzczeni niekatolicy; Kościoły wschodnie; uprawnienie do sądzenia spraw niekatolików

THE RIGHTS OF THE CATHOLIC CHURCH IN RELATION TO MARRIAGES OF NON-CATHOLICS

S u m m a r y

This article is an attempt to bring closer the subject of jurisdiction of the Catholic Church over a marriage of non-Catholics. It includes principal definitions, ideas and concepts related to the topic. The paper consists of two leading motives. The first one is focused around theory and definitions, the second one, around legal procedure and practice. At the beginning, the Author presents main definitions on the topic that are necessary to further exploration. This includes *inter alia* category of unbaptized and baptized non-Catholics. The next part of the paper circles around the question – on what grounds does the Catholic Church exercise the jurisdiction over baptized and unbaptized non-Catholics? The Author presents justification for such Church's power through describing its roots in natural law and the sanctity of marriage, referring to history of doctrine and several ecclesiastical documents. The last part of the paper deals with theory and procedures, which are included in Code of Canon Law 1983 and Instruction *Dignitas connubii*. It also refers to decisions of the Apostolic Signature and gives specific grounds on which authority of the Catholic Church over non-Catholics may be exercised: proving unmarried status, legal interest, *status familiae et personarum* (legitimacy of offspring, kinship, affinity, alimony, heirloom).

Key words: baptized non-Catholics; unbaptized non-Catholics; Eastern Churches; jurisdiction over non-Catholics